

Kommentar til NIKUs rapport nr 12/2007 om Øvre Verksgård

NIKUs rapport er sparsom rundt Øvre Verksgårds eldre historie. Etter min oppfatning er den eldre historien av vesentlig betydning for å vurdere verdien av miljøet på Øvre Verksgård. Dette gjelder spesielt Øvre Verksgårds sentrale plassering midt i jernverket og den direkte forbindelsen til masovnene på østsiden og snekker- og belgmakerverkstedet på vestsiden.

NIKU skriver om lagerkomplekset: *"en plassering og et volum fra Fritzøe Jernverks eldste tid; da som kull-lagre ("kullhus") til masovnene i den nedenfor beliggende såkalte "Hammerdalen"*. Det er etter vår oppfatning verd å merke seg at masovnene lå inntil, og i direkte tilknytning til Øvre Verksgård hvor det var både kullagre (ved klokkeboden og mot Nedre Fritzøegate) og malmhus (nærmere skrenten mot Hammerdalen). I tillegg var det materiallager mot Kirkegaten med tilknytning til verkstedet og tørkehuset i Kirkegaten 2 og 2b. Øvre Verksgård var derfor gjennom hele jernverkstiden den sentrale del av verksområdet og verkets eneste plassdannelse frem til 1850-tallet. Øvre Verksgård er et kjerneområde og bindeledd mellom verkets begynnelse i Hammerdalen og verkets avslutning i Kirkegaten, dannet som en høyereliggende plass eller øy innenfor en U-formet kommunikasjonsåre. Det burde derfor være av stor betydning hvorvidt Øvre Verksgårds miljø videreføres gjennom bevaring/konvertering eller fjernes gjennom rivning/nybygging med bruksformål som forutsetter større terrenginngrep, og innføring av miljøfremmede elementer. Dette momentet er overflattisk berørt i NIKUs rapport og det forundrer at man ikke diskuterer de vesentlige miljøendringene boligbruk medfører for Øvre Verksgård som helhet. Vi snakker da om materielle uttrykk og mulighet for fortsatt formidling av historien utover skilting i regi av Verdiskapingsprosjektet. Rådene vedr. utforming av nye boliger virker lite realistiske å gjennomføre og opprettholde.

NIKU legger i rapporten avgjørende vekt på at vedlagrene ble oppført fra 1918, hovedsakelig i 1930-årene, for å betjene Larviks befolkning. De hevdes derfor å være uten særlig verneverdi. Mye tyder imidlertid på at den vestre og den nest siste fløyen mot øst er eldre enn 1918 og oppført nærmere 1900. Opprinnelsen til anlegget er uansett knyttet til bedriftens historie, hvilket også er tilfelle om vedlagring for hele Larvik skulle vært formålet. Vi kan ikke helt se hvordan lagrenes sosialhistoriske betydning skulle svekkes av den ene eller annen tilknytning. Heller ikke NIKUs forrige vurdering godtgjorde tilknytning til jernverksperioden som uansett opphørte helt i 1868 da masovnen ble fyrt opp for siste gang. Vi regner ikke det som måtte være igjen av jernbearbeiding som "jernverksperioden". Da er i begge tilfeller tilknytningen til bedriften ens og vi kan ikke se hvordan det nå skulle medføre lavere verneverdi, men høyere verdi i den forrige uttalelsen.

Det store vedskuret fra 1939 som NIKU refererer til, antar vi å være den bakenforliggende lange hovedfløyen. De mindre fløyene er med all sannsynlighet til dels eldre. NIKU fremfører ikke overbevisende fakta rundt en så sen datering av det meste av anlegget.

NIKU fremfører at *"det i løpet av 2. verdenskrig påsatte branner, i form av sabotasjeaksjoner, henholdsvis i 1943 og 1944. Dette skyldtes knottproduksjonen til bilbrensel i mangel av bensin. Brannomfanget er ukjent."* Vårt kilde til branner i området er Leif Kristensen, motstandsmann og NKP-medlem under krigen og senere kommunepolitiker gjennom et langt liv, samt "soting". Leif Kristensen har poengtert til meg at det ikke har vært branner på Øvre Verksgård. En fløy av den gamle kjettingsmia (knottproduksjon) brant under krigen. Den lå imidlertid langs Nedre Fritzøegate der det etter brannen ble oppført en teglstensmur som erstatning for det nedbrente bygget. Brannen var ikke en sabotasjeaksjon, men et uhell. Den eneste sabotasjeaksjonen i området var den påsatte brannen i Høvleriet i 1944. Høvleriet brant da helt ned. Lagerkomplekset har i følge Leif Kristensen aldri vært rammet av brann.

NIKUs eneste vurdering av verneverdien lyder slik: *"Etter NIKUs vurdering har ikke bygningene meget stor verneverdi."* Denne setningen kan man komplettere uten å komme i motstrid: Lagrene har stor verneverdi. NIKUs vurdering åpner i sin negative avgrensning for det meste og sier svært lite, men kan lett dupere en uoppmerksom leser i negativ retning pga. formen som er valgt.

I sin opprinnelige analyse som NIKU nå har forlatt ble de relevante verneverdiene uttrykt slik: *"samfunns- og sosialhistorisk, som symbol, som representativ/sjelden type (forsvunnet fra andre jernverksanlegg, men bevart her) samt miljøskapende og teknikkhistorisk."* Nå blir vi ikke gjort delaktig i NIKUs nye verddivurderingsgrunnlag, men oppfordres til å godta en ubegrunnet påstand som åpner for det meste.

Vi finner det bemerkelsesverdig at Fortidsminneforeningen ikke ble presentert for rapporten, men kun med en mangelfull og noe annerledes gjenfortelling av rapportinnholdet i kopi av et brev fra NIKU til Treschow. Treschow-Fritzøe har vært velviljen selv og mailet oss rapporten. For oss fremstår NIKUs brev i

kopi til Fortidsminneforeningen som myntet på å bremse Fortidsminneforeningens engasjement i saken. *“Den nye dateringen viser imidlertid at vedlagrene må være oppført i hovedsak i 1939 med deler fra 1931-1938.”* skriver NIKU i brevet som er myntet på Fortidsminneforeningen. Dette gjenspeiler ikke hva som skrives i rapporten til Treschow. I det hele tatt forsterkes brevet til Fortidsminneforeningen på en måte som skiller det markant fra rapporten til Treschow. Etter å ha lest rapporten fremstår NIKU skrivelser i dette brevet som desto merkelige, og vi må bare spørre oss hva NIKU ønsker å oppnå.

Vi vil også bemerke at Rikantikvaren i årsmeldingen fra 1986 samt i brev til Vestfold Fylkeskommune i 2002 har redegjort klart for det generelle overordnede kulturminnefaglige vurderingsgrunnlaget som bør legges til grunn vedr. Langestrand. Vi finner ikke noen gjenspeiling av dette verdivurderingsgrunnlaget i NIKUs brev og rapport om Øvre Verksgård. Derimot finner vi at NIKU nå har gitt uttrykk for tre innbyrdes sprikende vurderinger basert på utilstrekkelig vurderingsgrunnlag.

Forøvrig gjør vi oppmerksom på at Fortidsminneforeningen idag har mottatt en aparte invitasjon fra NIKU til Workshop 2-3-mai 2007. Vi er usikre på hvorledes innholdet skal oppfattes. Invitasjonen fra NIKU er vedlagt her.

Ragnar Kristensen
Fortidsminneforeningen Vestfold Avdeling

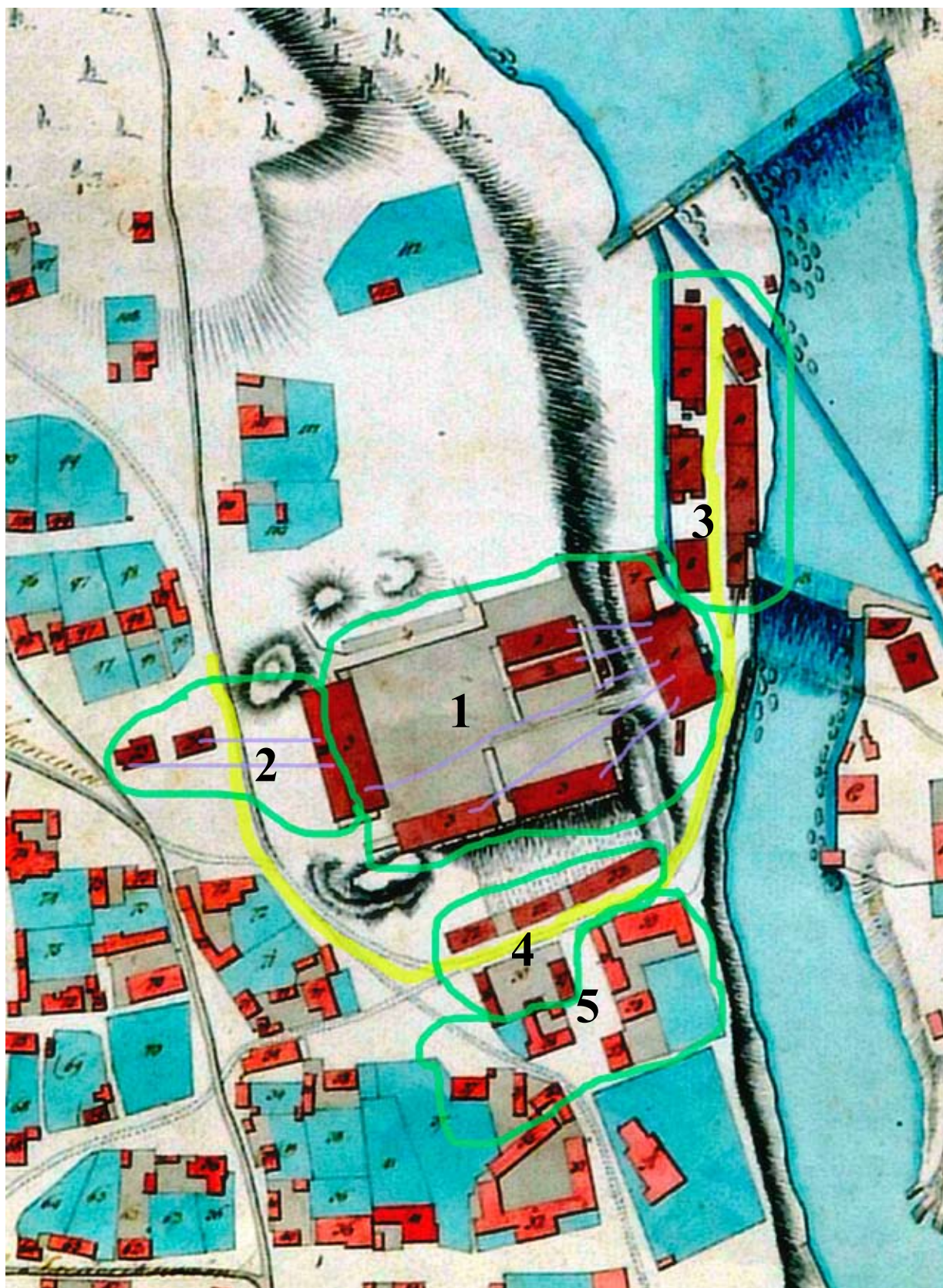
Vedlegg: Kart over verksområdet med markeringer av sammenhenger og områder.
E-post, invitasjon fra NIKU

NIKUs tidligere uttalelser og e-post kan leses på denne webadressen:
<http://www.fmfvestfold.net/nyhetssaksider/nikurett.html>

Kartfremstilling av Øvre Verksgårds sentrale posisjon i Fritzøe jernværk

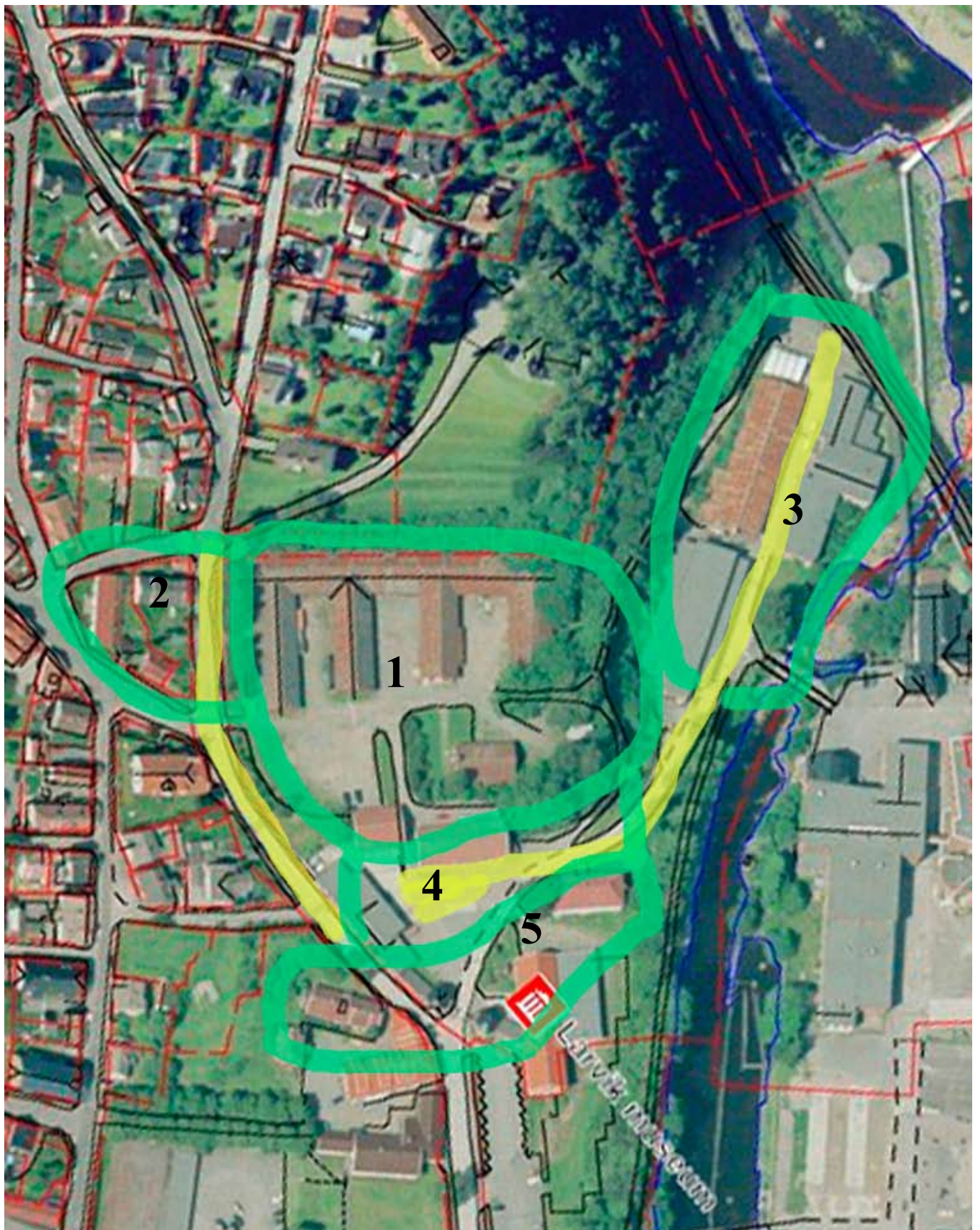
- 1 - Øvre Verksgård med 3 kullhus og 2 malmboder samt adkomstvei til masovnen ved foten av gården.
- 2 - Belgmakerverksted og Materialtørkehus (Kirkegt.2-2b) med materiallager på Øvre verksgård.
- 3 - hammerbygningene med tilhørende kullhus
- 4 - Råjernsgården og jernbodene.
- 5 - Verkets boliger: Forvaltergård, Pliktfogdgård, Overmasmestergård.

Den gule streken viser verksgaten som slyngnet seg fra Mellomdammen nedover og rundt Øvre verksgård og deretter opp til belgmakerverkstedet og materialhusene ved Kirkegatens begynnelse. Øvre verksgård er dannet midt inne i verket, inne i en U-form dannet av verkets bygninger langs verksgaten. De grønne strekene omrammer områder med ens formål. De violette strekene viser bygninger med innbyrdes avhengighet i bruk.

Øvre Verkgård og Fritzøe Værk i dag.

Tallangivelsene samsvarer med de vi har plassert på 1802-kartet.

yttersoe

Fra: atle.omland@niku.no

Sendt: 19. februar 2007 10:07

Til: web@fmfvestfold.net

Emne: Workshop om verdiskaping basert på kulturminner

Til Fortidsminneforeningen i Vestfold!

Jeg er en ansatt ved Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) som er med og arrangerer en todagers nordisk workshop i Oslo 2.-3. mai 2007 om verdiskaping basert på kulturminner og kulturmiljøer.

I den forbindelse lurer jeg på om en fra Fortidsminneforeningen i Vestfold kanskje kunne bidra med et innlegg som har et kritisk blikk på verdiskapingsstrategien (ca 20 minutter, inklusive spørsmål fra salen)? Foreningens engasjement i forbindelse med Hammerdalen er spesielt interessant, men det er likevel viktig at et eventuelt innlegg ikke blir "munnhuggeri" mellom Fortidsminneforeningen og Riksantikvaren! Men tilfellet Hammerdalen kan kanskje brukes til å belyse noen generelle problemer med dagens verdiskapingsstrategi.

Reisekostnader og opphold i Oslo vil kunne dekkes av oss.

Workshopen er finansiert av Riksantikvaren og Nordisk Ministerråd, og den vil finne sted i Riksantikvarens konferanselokaler. Innlegg og debatter fra workshopen vil bli publisert i en av Nordisk Ministerråd sine skriftserier. Workshopen holdes på skandinavisk.

Et sammendrag for workshopen følger også vedlagt.

Med vennlig hilsen

Atle Omland

Atle Omland

Arkeolog/forsker - Arealplan

NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning

www.niku.no

Besøksadresse: Storgt. 2, Oslo

Postadresse: NIKU, Pb. 736, Sentrum, 0105 Oslo

Tlf. 23 35 50 00 (sentralbord), 23 35 50 16 (direkte)

Fax: 23 35 50 01

E-post: atle.omland@niku.no

Atle Omland

Archaeologist/researcher - Spatial planning

NIKU - The Norwegian Institute for Cultural Heritage Research

19.02.2007